

Dobrepolje, kateri je zapustila zbirke in vse druge predmete, je ureditev računalniške dokumentacije predmetov s programom Minok. Računalniški popis je izvedel Muzej Miklova hiša s pomočjo dveh gimnazijk iz Dobrepolja in strokovno vodjo, kustosinjo Muzeja Miklova hiša Ribnica. Projekt je uspel zaradi dobrega sodelovanja vseh akterjev, občine Dobrepolje in Ribnice ter možnosti sofinanciranja z evropskimi sredstvi programa Leader. V veliko veselje mi je, da sem lahko kot nekdo, ki se je v Dobrepolje priženil, pomagala pri ohranjanju dediščine, ki mi tako poklicno kot osebno veliko pomeni.

Zbirka je pomemben vir za poznavanje dediščine tako za domačine in zunanje obiskovalce kot za strokovnjake in ljubitelje. Je učbenik o domačem kraju in ga umešča k drugim krajem, ki gradijo slovensko istovetnost.

Literatura

NOVAK, Anka: *Fran Jaklič – Podgoričan (1868–1937)*. Dobrepolje: Občina, 2006.

KLEKLJANA ČIPKA: PREPLET NITI IN PLEMENITIH DEJANJ

Občasna razstava Mestnega muzeja Ljubljana, 13. 1.–24. 3. 2009

Klekljana čipka s svojo lepoto še vedno privablja številne občudovalce in ljubitelje. To potrjuje tudi nedavna razstava v Mestnem muzeju Ljubljana, kjer smo svoje znanje in ljubezen do klekljane čipke združile strokovna ustanova in ljubiteljske klekljarice. Izdelale so namizno perilo za praznično jedilno mizo, ga želele prodati na dražbi, izkupiček pa nameniti v dobrodelne namene. Mestni muzej Ljubljana jim je ponudil razstavni prostor, strokovno podporo in promocijo. Medtem ko so klekljarice pridno sukale kleklje, se je počasi oblikoval koncept razstave. Pregled tekstilne zbirke je pokazal, da predstavitev sodobnega prazničnega pogrinjka lahko dopolnimo tudi s klekljanimi čipkami iz zbirk Mestnega muzeja Ljubljana.

Priprave na razstavo so zahtevale tudi kratek vpogled v zgodovino klekljanja s poudarkom na izdelovanju čipk v Ljubljani. Klekljanje naj bi bilo po splošnem stereotipu v preteklosti razvito le v še danes znanih klekljarskih središčih. Študij literature in redkih ohranjenih virov pa je postregel z zanimivimi podatki. Izkazalo se je, da se je v prejšnjih stoletjih klekljalo tudi v Ljubljani.

Izdelovanje raznovrstnih nizozemskih in beneških čipk v Ljubljani je leta 1689 omenjal že Valvasor. Rabo rjuh, okrašenih z domačimi klekljanimi čipkami, v ljubljanskih plemiških hišah dokazujejo nekateri zapuščinski inventarji iz 17. in 18. stoletja. V drugi polovici 18. stoletja je z Dunaja prišla pobuda za ustanovitev manufakture za čipke iz garna, sukanca in svile v Ljubljani. Na uradni poziv se je v mestu in predmestjih javilo kar 45 klekljaric (iz Krakovega 23, iz preostalega mesta 22). Bilo jih je največ med vsemi drugimi mesti na Kranjskem (Idrija je takrat upravno sodila pod rudarsko direkcijo na Dunaju). Oblast je domnevala, da se vse niti niso javile, sa je bilo tedaj splošno znano, da se je klekljalo pri vsaki predmestni hiši. Manufaktura sicer ni bila ustanovljena, pač pa je cesarica Marija Terezija leta 1763 v Ljubljani ustanovila čipkarsko šolo. Za učiteljico klekljanja je z Dunaja prišla Ana Marija Seipp, sicer rojena Ljubljanka. Šolo je vzdrževal komerčni konses na Dunaju, prostore pa je imela v tretjem nadstropju hiše barona Michelangela Zoisa.

V šolo se je v začetku prijavilo 30 deklet, ker pa sta učiteljica in njena pomočnica z njimi grobo ravnali, jih je kmalu vztrajalo le še deset. V šoli naj bi se naučile modernega klekljanja po risanih vzorcih, klekljanja s svilo, z garnom in s sukancem. Učenke so od države prejemale manjšo podporo v obleki. Šolo so ukiniteli jeseni leta 1768, pozornost komerčnega konsesa pa se je tedaj usmerila v Idrijo, kjer je bilo čipkarstvo v polnem razmahu.

Iskanje podatkov o zgoraj omenjenih krakovskih in trnovskih čipkaricah je obrodilo uspeh ob pregledu knjige Ivana Vrhovnika *Trnovska župnija v Ljubljani*. Tudi Vrhovnik navaja, da so skoraj pri vsaki hiši ženske klekljale in da je bila tudi tu v navadi hoja na prejo. Klekljali so tudi moški. Omenja še, da je bil tedaj sukanec poceni in da so se klekljale ozke čipke za robove pri rutah. Kos čipke v dolžini treh vatlov so prodajali po 45 krajcarjev. Zgovorna je tudi v knjigi objavljena fotografija uglednega Krakovčana z ženo, ki fotografu pozira ob klekljarski blazini. V Vrhovnikovi rokopisni zapuščini, shranjeni v NUK-u, sem našla še listek z zanimivim zapisom: »V prejšnjih časih so izdelovali v Trnovem in Krakovem čipke za peče. Pred pustom so jih kupovali Hrvatje, ki so prignali prešiče, da so jih nesli domov svojim hčeram za peče. Sedaj se je skoro popolnoma opustila ta obrt, čipke izdelujeta le še Pregelj v Trnovem in jedna ženska v Krakovem ...« Vrhovnik torej govori o izdelovanju pečnih čipk in ugotavlja, da je proti koncu 19. stoletja klekljanje v Ljubljani in njenih predmestjih že zamrlo.

Po letu 1918, ko je meja med Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo Idrijo ločila od matičnega ozemlja, je v novonastali državi Ljubljana prevzela vlogo centra za izobraževanje čipkaric in trgovino s čipkami. Po vzoru dunajskega zavoda je bil leta 1919 ustanovljen Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani, ki ga je vodil Ivan Vogelc. Na zavodu in v čipkarskih šolah so mu pomagale na Dunaju izšolane strokovne učiteljice. Tudi poučevanje klekljanja je še naprej potekalo po učnem načrtu nekdanjega osrednjega tečaja z Dunaja. Za promocijo in prodajo je Zavod izdal tiskani katalog klekljanih čipk. Med obema svetovnima vojnima v Ljubljani lahko sledimo še

* Mojca Ferle, univ. dipl. etnol. in soc. kulture, muzejska svetovalka, kustosinja za etnologijo, Muzej in galerije mesta Ljubljane. 1000 Ljubljana, Gosposka 15, E-naslov: mojca.ferle@mestnimuzej.si.

Detajl čipke vejevke z rjuhe, druga polovica 18. stoletja.
Foto: Maja Banovič, december 2008

posameznim čipkaricam, trgovcem s čipkami in šiviljam, ki so s klekljano čipko krasile svoje izdelke.

Po drugi svetovni vojni je posle Zavoda nadaljevalo Trgovsko podjetje za domačo in umetno obrt Dom iz Ljubljane. V povojnem času ročno delo ni bilo cenjeno in klekljani čipki so se pisali slabi časi. Za njeno ohranitev ima zasluge tudi podjetje Dom, ki je finančno podpiralo nekatere čipkarske šole. Klekljarice je oskrbovalo s sukancem in odkupovalo čipke za prodajo. Podjetje je sodelovalo in odkupovalo posamezne vzorce, ki so jih risale učence in učiteljice Šole za umetno obrt v Ljubljani. Šlo je za zahtevne vzorce z bogato narodno motiviko, po katerih so bile naklekljane čipke v najzahtevnejših klekljarskih tehnikah. Dom je imel tudi svoje risarje/ke vzorcev. Po pripovedovanju informatork je bil po vsakem novonastalem vzorcu izdelan tudi prototip čipke. Žal se je po ukinitvi Doma konec osemdesetih let 20. stoletja vsa njihova kakovostna rokodelska dediščina, med njo tudi čipkarska, porazgubila neznanu kam.

Danes je tudi v Ljubljani izredno zanimanje za klekljanje. Tako kot v drugih slovenskih krajih tudi tu delujejo številni klekljarski krožki in društva za različne starostne in zahtevnostne skupine. Ob prehitrem življenjskem tempu je klekljanje novoodkrita (stara) vrednota. Večini ljubiteljskih čipkaric pomeni prepletanje tankih niti popoln »odklop«, ki jim pomaga k umirjanju in sprostitvi.

Ob razkrivanju zgodovine izdelovanja čipk sem hkrati pregledovala tudi muzejsko tekstilno zbirko. Zbirka klekljane čipke v Mestnem muzeju Ljubljana namreč ni nastajala načrtno. Imela sem dober pregled nad čipkami, pridobljenimi med gradivom, ki sem ga v slabih dvajsetih letih zbrala sama, slabo pa sem poznala gradivo z aplikacijami čipke, ki so ga zbrali moji predhodniki. Mojo pozornost v stari inventarni knjigi je zlasti pritegnilo vpisano *pregrinjalo z belimi čipkami*. Ko sem v konservatorski delavnici odstranila zaščitno embalažo, me je čakalo pravo presenečenje. Pred menoj je bila tkanina, ob krajših stranicah okrašena z rdečo vezzenino, obrobljena pa s čipkami vejevkami. Presenečenje je bilo še toliko večje, ko smo pregrinjalo razgrnili in ugotovili, da imata čipkasti obrobi povsem različen motiv. Pregrinjalo skriva še več presenečenj in čaka na podrobnejšo strokovno obdelavo. V starejšem fondu hranimo še posamezne dele narodne noše iz 19. stoletja, kjer je kot krasilni element prisotna tudi čipka. Vese-

Praznični pogrinjek z razstave Klekljana čipka.
Foto: Matevž Paternoster, marec 2009

la sem bila peč in rokavcev, okrašenih s klekljano pečno čipko, z ozko drobno nagubano čipko pa so okrašeni tudi čelniki starejših avb.

Bogat s klekljano čipko je bil tudi pridobljeni tekstil predstavni-ce ljubljanskega srednjega meščanskega sloja. Če sklepamo po količini ohranjenih čipk in njenih aplikacij, je bila izredna ljubiteljica ženskih ročnih del. Iz njenega fonda so se ohranili vzorci metrskih čipk, izdelani iz grobega lanenega sukanca s konca 19. in z začetka 20. stoletja.

Čipke, zbrane v novejšem času, so prišle v muzej v okviru projekta zbiranja gradiva ljubljanskega meščanstva. V tem sklopu so bile pridobljene čipke in tekstil z aplikacijo klekljane čipke iz obdobja med svetovnim vojnama: osebno in posteljno perilo, prti, prtici in zavese. Veliko jih dopolnjuje tudi bela vezzenina.

Čipka je bila pri meščanih cenjen krasilni element tkanin za osebno rabo in tkanin za dopolnitev bivalnega okolja. Meščanke so čipke skrbno hranile kot del svoje bale, kot spomine na mamo ali pa so jih uporabljale za izdelavo in krašenje boljšega perila. Tako je v zbirki ohranjen prt za jedilno mizo, izdelan leta 1902, iz bale neveste premožne ljubljanske meščanske družine. V damast in platno skrbno všita čipka je večkrat oplemenitila praznično družinsko razpoloženje. S prtom so mizo pogrnili le ob največjih praznovanjih, ponavadi takrat, ko se je k mizi zbrala cela družina.

Nekaterim meščankam so bile klekljane čipke tudi simbol slovenske istovetnosti in so jih kot take pošiljale sorodnikom po svetu. Ohranjena so tudi pričevanja, da so v obdobju pred drugo vojno meščanke investirale v čipko kot umetnino, oziroma v vrhunska ročna dela, nagrajena na mednarodnih razstavah obrti in ročnih del. Najmlajša pridobljena čipka za našo zbirko je bila izdelana po naročilu, po vzorcu podjetja Dom iz šestdesetih let 20. stoletja. Natančnejši pregled zbirke je pokazal, da imamo v tekstilni zbirki dobro zastopane posamezne razvojne oblike čipk. Najstarejše med njimi so vejevke, sledijo jim pečne čipke, čipke, izdelane v širokem in ozkem risu z bogato motiviko, in figuralne čipke.

Za konec še nekaj besed o sami razstavi. Osrednja je bila predstavitev sodobnega klekljanega pogrinjka za praznično jedilno mizo. Prt, šest prticev in prticek za kruh je izdelala skupina ljubljanskih klekljaric, ki obiskuje tečaj izdelovanja čipk pod men-

torstvom Tanje Oblak, samostojne pedagoginje v kulturi. Čipke za prtljavo je klekljalo 25 klekljaric in en klekljar. V 440 urah so izdelali 49 koščkov čipk, ki so vsite v belo bombažno platno. Pogrinjek smo predstavili v ambientu z muzealijami Mestnega muzeja Ljubljana in ga dopolnili z drobnimi predmeti: steklom, porcelanom in jedilnim priborom.

V drugem delu razstave so bile predstavljene klekljane čipke iz naše muzejske zbirke. V izbor so bile zajete čipke od poznega 18. stoletja do najmlajše čipke, naklekljane prav za razstavo v decembru 2008. Poseben poudarek smo na začetku dali ustvarjalkam – čipkaricam – z reprodukcijo slike Čipkarica, ki v rokah drži klekljan trak.¹ Naklekljani vzorci čipk so bili predstavljeni kot grafike in so si na razstavi sledili v kronološkem zaporedju: najprej metrske oziroma tračne čipke, izdelane v širokem risu, ki oblikuje posamezne motive, poimenovane z domačimi imeni: gobice, srca – srčkovke, krone, križi – križčevke ..., s polnitvami v različnih klekljarskih tehnikah. Sledile so čipke s figuralnimi motivi: cvetlični šopki in izvezena zavesa z všitim klekljanim ovalom z žensko figuro. Predstavitev je zaključil »vrhniški pirh« z aplikacijo čipke v jajčni lupini – vrhunski izdelek mojstra domače obrti Franca Groma.

Kratka zgodovina klekljanja v Ljubljani in strokovno ovrednotenje zbirke sta bila predstavljena v zloženki. Razstavo je dopolnjevala računalniška predstavitev bogatih motivov in tehnik klekljane čipke. Prikazan je bil tudi pribor za klekljanje, kjer smo v živo predstavili samo tehnologijo izdelave klekljane čipke.

Začetna ideja – predstavitev pogrinjka za praznično mizo – je prerasla v večji projekt s peštrim spremljevalnim programom in dogodki. Pripravili smo štiri klekljarske delavnice za otroke in odrasle začetnike z naslovom ČIPKARIJE, zaradi izrednega zanimanja pa tudi zahtevnejšo velikonočno klekljarsko delavnico, na kateri so klekljali pirh za okras velikonočnega zelenja. Vse delavnice so bile polno zasedene.

Tudi skupina ljubljanskih klekljaric je dosegla svoj plemeniti namen: pogrinjek je odkupilo podjetje BTC d. o. o., izkupiček

pa so namenile Hiši zavetja Palčica v Grosupljem. Zanimanje za samo razstavo je bilo izredno, ogledalo si jo je 8.839 obiskovalcev. Čipke iz zbirke ljubljanskega mestnega muzeja so bile tokrat prvič predstavljene. Čeprav zbirka ni nastajala načrtno, se je v dobrih sedemdesetih letih obstoja muzeja zbralo več kot sto s čipko povezanih muzealij, med njimi nekaj izjemnih kosov.

Tako kot vsaka razstava tudi ta prinaša nove raziskovalne izzive. Predvsem me vznemirja porazgubljena bogata klekljarska dediščina Trgovsko-izvoznega podjetja Dom. S pomočjo papirnatih vzorcev, ki jih klekljarice še hranijo, in s pomočjo ohranjenih prodajnih katalogov se lahko vzpostavi njegova zbirka. Mestni muzej Ljubljana je za tovrstno načrtno zbiranje, hranjenje in strokovno obdelavo več kot prava ustanova.

Viri in literatura

- ADRESAR mesta Ljubljane in okolice. Ljubljana: Tiskarna grafika, 1933.
- ALBREHT, Marica, roj. 1942, Žiri.
- BOGATAJ, Janez: *Dom, proizvodno in trgovsko podjetje za domačo in umetno obrt*: 40 let. Ljubljana: Dom, 1986.
- FERLE, Mojca: *Klekljana čipka: preplet niti in plemenitih dejanj*. Ljubljana: Mestni muzej, 2009.
- JUGOSLOVANSKE ČIPKE. Ljubljana: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt, [193?].
- MAKAROVIČ, Marija: *Klekljane čipke*: [vodnik po razstavi]. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej; Idrija: Mestni muzej, 1970.
- MAL, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje*. Ljubljana: Mestni muzej, 1957.
- NUK, Rokopisni oddelek, Ms 1207, Ivan Vrhovnik: Zapuščina, IX. (647), mapa 38.
- PRIMOŽIČ, Tadeja: *Tehnike, elementi, motivika in aplikacije klekljanih čipk na Slovenskem v 20. stoletju*. Diplomsko naloga. Žiri, 1997.
- RAČIČ, Božo: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na škofjeloško območje. *Loški razgledi* 15. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1968, 123–139.
- RUPEL, Mirko: *Valvasorjevo berilo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969.
- SLOVENSKE ROČNO KLEKLJANE ČIPKE. Ljubljana: Dom Export, [1952].
- VERBIČ, Marija: O začetkih slovenskega čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo. *Kronika* 17(3). Ljubljana: 1969, 157–160.
- VRHOVNIK, Ivan: *Trnovska župnija v Ljubljani* – faksimile. Ljubljana: Akademsko založba in Župnija Trnovo, 1991.

¹ Veno Pilon, Čipkarica (Portret Štefke Batičeve), leto 1923, izvirnik hrani Moderna galerija v Ljubljani.